

Kalbėtis apie tai, apie ką galbūt ir nenorime kalbėti. Išgirsti, nors galbūt norėtusi užsidengti ausis. Išvysti tai, kam galbūt ir nesame pasirengę. Praplėsti empatijos ribas. Su tokia misija po Lietuvą keliauja paroda „Gydant sielos žaizdas“, dabar veikianti Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje. Joje – Holokausto, II pasaulinio karo siaubas, išgyvenimai ir patirtys moterų akimis.

Kitu aspektu

Kaip pasakoja parodą pristatančio Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto doktorantė Neringa Latvytė, ekspozicija sukurta 7 Europos šalims įgyvendinant projektą „Identity on the Line“.

„Projekto tema buvo migracijos sunkumai. Tarkim, danai nagrinėjo samių patirtis. Norvegai – moterų, II pasaulinio karo metais susilaukusių vaikų su nacių kariais, lenkai – priverstinį iškeldinimą iš jų šaliai atitekusio vokiško regiono. Vilniaus universitetas – moterų holokausto patirtis. Juk tam tikra prasme tai irgi judėjimas, žmogaus rovimas su šaknimis ir perkėlimas į kitą vietą, kur vėlgi tenka adaptuotis. II pasaulinio karo metais – iš namų į getą. Iš čia – koncentracijos stovykla arba antinacinis pasipriešinimas miškuose. Po karo – dar vienas iššūkis, nes grįžo ne į nepriklausomą, o sovietų Lietuvą. Štai apie tokią migraciją parodoje kalbame iš iki dabar nutylimos pusės. Pamintos tradicijos, išskirtos šeimos, trauminės patirtys. Žydžių moterų, kurios turėjo mokytis gyventi iš naujo“, – sako N. Latvytė.

Temos, apie kurias sunku kalbėti, o visuomenei – priimti.

Gyvenimo kaina

Atlikdama tyrimą N. Latvytė apklausė 12 moterų – dvi išgyvenusias karą, aštuonias dukras ir dvi anūkes. Kadangi apie 20 metų dirbo Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejuje, iš esmės visas pažinojo asmeniškai.

Net 7 dukterys nenorėjo, jog viešai būtų atskleisti jų vardai ir pavardės. Galbūt tai susiję su skausmu ir netgi gėda už motinų patirtis, spėja Neringa. Anūkės – jau kas kita. Traumos jau peršoktos per vieną kartą, todėl stigmų ir tabu mažiau. Būtent anūkėms – jei išvis pasirinkdavo pasakoti – išsiliedavo išgyvenusiosios.

Pabėgus iš geto pas partizanus sušaudyti tėvai, broliai, seserys. Nacio vilkšunio sudraskytas kūdikis. Seksualinė ir psichologinė prievarta – gete, koncentracijos stovykloje, pas bendražygius partizanus ar jas slapstančius lietuvius. Naktiniai košmarai. Savigrauža. Visą

gyvenimą velkamas kaltės jausmas – tai kaina, kurią sumokėjo išlikusiosios. Ir ne tik jos.

Visgi išgyvenusioms karą ir holokaustą sunkiausia buvo pritapti visuomenėje ir „jaustis gerai“, stengtis būti „kaip visi“.

Viena karta neužsibaigia

VU doktorantė sako, kad išgyvenusiosios elgėsi dvejopai. Vienos apie traumines patirtis tylėdavo, nes manė taip galėsiančios užsimiršti. Deja, tai savo kailiu pajusdavo vaikai – matydavo, kad šeimoje yra neliečiamų temų, dėl kurių mamos verkia, sugniūžta, supyksta, užsisiklėndžia, išeina iš kambario etc. Tyla apaugdavo dar baisesnėmis istorijomis. Kitas kelias – moterys pasakodavosi, tačiau tokiu atveju klausytojai imdavo jausti atsakomybę už jų būseną, nuotaikas, poelgius ir pan.

Pavyzdžiui, Belos istorija. Koncentracijos stovyklą ištvėrusi moters mama naktimis pabudavo klykdama. Nuraminti galėdavo tik Bela. Sovietmečiu atsiradus galimybei visiškai pakeisti aplinką ir pajusti didesnę saugumą visa šeima persikėlė į Izraelį. Tačiau nelaimės išvengti nepavyko – motina galiausiai nusižudė ten. Bela iki šiol kaltina save. Dabar jai – daugiau kaip 80 metų, tačiau iki šiol kovoja su anoreksija ir kitais valgymo sutrikimais.

Subręsti pačiai

Pačiai N. Latvytei sunkiausia buvo atlaikyti sudėtingas asmenines, „įkrentančias į dūšią“ istorijas, pasakojimus apie laikmetį, kuriame paprastų ir absoliučiai teisingų pasirinkimų tiesiog nebuvo ir negalėjo būti.

„Interviu man reikėjo subręsti pačiai – išdrįsti paklausti itin skaudžių asmeninių dalykų: kaip jautiesi? Kas buvo baisiausia? Kaip atsisveikina su mama? Kokios patirtys su vaikais? Apie ką niekam nesi pasakojusi? Ką nutylėdavai? Kaip po visko kurti šeimą? Gimdyti? Rasti psichologinę ramybę? Štai Rachelei pirmąkart skaudų klausimą uždaviau būdama 21-erių. Ji neatsakė: esą esu dar per jauna. Antrąsyk išdrįsau užklausti tik po kelių dešimtmečių – 2011-aisiais. Kita vertus, pavyzdžiui, Dita iš Štuthofio koncentracijos stovyklos grįžo 1945 metais, tačiau prabilo tik po daugiau negu pusės amžiaus – 1996-aisiais. Kodėl? „Nes niekas nenorėjo klausyti“, – teigia pašnekovė.

Moteris atvira: išgirdus tiek skaudžių istorijų susitvarkyti su savimi, atgauti pusiausvyrą projekto dalyviams padėjo psichologai.

Ne tik apie praeitį

N.Latvytė įsitikinusi: paroda „Gydant sielos žaizdas“ – ne tik apie praeitį, bet ir apie dabartį. Moterims ir dabar tenka priimti sudėtingus sprendimus, patirti sunkius pasirinkimus. Tai grindžiantys faktai visai šalia – su rusijos agresija besigrumiančioje Ukrainoje. Kad ir toje pačioje visame pasaulyje kruvinai išgarsėjusioje Bučioje. Neatsitiktinai atskiras skyrelis parodoje skirtas ukrainiečių moterų liudijimams.

„Šia paroda norisi padrąsinti kalbėtis. Apie tai, kas toli gražu nėra nei patogu, nei malonu. Nes išgysime tik kalbėdamiesi. Norėtusi paminkštinti žmonių širdis, kad įsileistų ir sunkias, skaudžias istorijas. Pamėgintų išgirsti, suprasti. Lavinti empatiją, pagaliau paskatinti moterišką solidarumą. Todėl esu be galo dėkinga man atsivėrusioms pašnekovėms“, – sako N. Latvytė.

Pasirenka žiūrovas

Bibliotekoje pristatoma paroda ypatinga ir vizualiniais sprendiniais (dizainerė Ieva Šimkonytė). Paprastai eksponatai mus užgriūva visi kartu, tik įžengus ar apmetus akimis ekspozicinę erdvę. Šiuo atveju viskas kitaip.

„Tema sudėtinga, todėl spalvą ir formą rinkomės tokias, kad neužgožtų. O žiūrovui leidžiame pačiam pasirinkti, kiek nori pamatyti ar išgirsti. Atvėrus vieną istoriją eiti iki pat galo ar kažką praleisti“, – teigia N. Latvytė.

Ar pasiliktum? Ar išdrįstum? Ar prisitaikytum? Ar pamirštum? Ar suprasi? Atsakymų sau parodoje „Gydant sielos žaizdas“ panevėžiečiai kviečiami ieškoti iki rugpjūčio 31 dienos.

Parodą finansuoja Kūrybiškos Europos programa „Kultūra“, Vilniaus universiteto dalyvavimą projekte remia Lietuvos kultūros taryba.

Asta Sarapienė

Komunikacijos specialistė

